

RODIL SE JE NOV SLOVANSKI JEZIK

»Slovesno proglašamo, da je začenši z današnjim dnem naša rusinščina normativni jezik ... in postaja knjižni jezik Rusinov na Slovaškem«. S temi besedami so predstavniki rusinskega preroda na Slovaškem 27. 1. 1995 proglasili obstojanje novega slovanskega jezika. Gre za jezik, namenjen potrebam Rusinov, ki so od l. 1991 uradno priznani za posebno narodnost z vsemi zagotovljenimi ustavnimi pravicami vsake narodne manjšine na Slovaškem.

Slavnostno dejanje se je dogajalo ob prisotnosti predstavnikov slovaške vlade, civilnih in verskih organizacij in zamejskih uglednih ljudi. Bilo je višek kulturnega preroda, ki se je začel kmalu po revoluciji 1989 in propadu komunistične vladavine v srednji in vzhodni Evropi. Začetna stopnja nastajanja jezika se je uresničila novembra 1992 na prvem kongresu rusinskega jezika ob udeležbi nad 50 rusinskih piscev, novinarjev in strokovnjakov iz vseh držav, kjer živijo Rusini (Ukrajina, Slovaška, Poljska, Madžarska, Jugoslavija). Prvega nastopajočega, profesorja Joshuo Fishmana s Standfordske univerze, ki je govoril o »prvih« jezikovnih kongresih 19 narodov sveta (prvi je bil sredi 19. stoletja), so vprašali, katera so merila za presojo uspešnosti oz. neuspešnosti teh kongresov. Odgovoril je, da je to odvisno v manjši meri od tega, kar se zgodi na prvem kongresu, kot od tega, kar se je zgodilo za tem. Sedaj je očitno, da se je Prvi kongres rusinskega jezika novembra 1992 naknadno izkazal za uspešnega.

Že januarja 1993, torej v teku dveh mesecev, je Rusinski prerod ustanovil Inštitut rusinskega jezika in kulture v Prešovu. V naslednjih dveh letih se je majhno število delavcev, na čelu katerih sta bila doc. Vasyľ Jabur in doc. Jurij Paňko občasno srečevalo z rusinskimi pisci in slovničarji iz drugih držav. Razčlenjevali so splošna jezikoslovna vprašanja in istočasno sodelovali s mestnimi pisci in uredniki ob izdelavi rusinske knjižne norme, posebno za Slovaško.

Posledica prizadevanja je bila, da so bila konec l. 1994 izdana *Pravyly rusyn'skoho pravopysu* (134 str.), *Rusyn'sko-rus'ko-ukrajins'ko-sloven'sko-pol'skŷj slovnyk lingvistič-nŷch terminiv* (230 str.) in *Orfografičnŷj slovnyk rusyn'skoho jazŷka* v obsegu 42.000 besed (304 str.). Ta tri dela so skupaj z učbenikom *Bukvar pro rusyn'skŷ dity* in s čitanko *Čitanka pro rusyn'skŷ dity* za osnovne šole, katerih avtor je krajevni učitelj Jan Hryb, dali osnovo za novo rusinsko kodificirano normo.

Prvi del slavnostnega dejanja je bila uradna razglasitev kodificiranja rusinskega jezika na Slovaškem; oznanil ga je ravnatelj poklicnega rusinskega gledališča A. Duchnovyča v Prešovu Jaroslav Sisak. Za njim je s pozdravom nastopil dr. Ján Bobák iz Matice Slovaške. Sodobno delo rusinskih jezikoslovcev je primerjal s tem, kar je delal Ľudovít Štúr za slovaški jezik sredi 19. stoletja. Med mnogimi čestitkami in besedami nadaljnje spodbude so bile tiste, ki jih je poslalo Središče za človeške pravice pri Združenih narodih (Švica), Federalna zveza evropskih narodnostnih manjšin (Nemčija), Evropski urad za manj rabljene jezike (Irska), Evropska federacija Maison des Pays (Francija), Fundacija za medetnične odnose (Nizozemska), Mednarodna pravna skupina za manjšine (Velika

Britanija), Združenje za ogrožena ljudstva (Nemčija), veleposlanik ZDA na Slovaškem ter Grškokatoliška in Pravoslavna cerkev na Slovaškem. Bili so tudi pozdravi rusinskih kulturnih organizacij s Poljskega (Stovaryšnja Lemkiv), iz Jugoslavije (Ruska matka) in Združenih držav Amerike (Karpatskorusinsko raziskovalno središče). Zadnje imenovana ustanova iz ZDA je Inštitut rusinskega jezika in kulture darovala zbirko mikrofilmov (nad 10.000 okvirčkov) redkih rusinskih časopisov – časnikov, izhajajočih od l. 1848.

V okviru popoldanskega programa je bila znanstvena konferenca, ki ji je priostvovalo nad 75 kulturnih aktivistov in znanstvenikov z jezikoslovnega, zgodovinskega in etnografskega inštituta SAZ. Na konferenci so bila predstavljena tri predavanja – Karpatskorusinski jezik v razmerju do sodobnih slovanskih področnih knjižnih jezikov (prof. Alexander Duličenko z Univerze v Tartuju, Estonija), Zgodovina rusinskega jezikovnega vprašanja od 18. stoletja do sodobnosti (prof. Paul Robert Magocsi, Torontska univerza, Kanada) in Zgledi rusinske knjižne norme na Slovaškem (doc. Vasyľ Jabur UPJŠ v Prešovu). Besedila vseh treh predavanj kakor tudi druga gradiva s slavnostne prireditve bodo objavljena konec leta 1995 v seriji vzhodnoevropskih monografij, ki jih izdaja Kolumbijska univerza v ZDA.

Kodificirani rusinski jezik na Slovaškem v bistvu predstavlja drugo izmed štirih rusinskih knjižnih norm. Ena norma – vojvodinska rusinščina – že obstaja in se široko uporablja v Jugoslaviji od 2. svetovne vojne. Slovaški Rusini imajo sedaj svojo normo. Na Rusinih Ukrajine (Zakarpattja) in Poljske (Lemkovsko področje) je, da si ustvarijo lastni normi. Cilj, da bi se ustanovile štiri različne norme in takojšnja njihova raba v objavah in na šolah, temelji na »romskem modelu«, ki je bil sprejet na Prvem rusinskem jezikovnem kongresu novembra l. 1992. Z drugimi besedami, za vsako izmed štirih držav, v katerih živijo Rusini, se ustvarja posebna norma, hkrati pa bodo rusinski znanstveniki in pisci delali na tem, kar bo dalo »peto normo« ali kojne, in ta se bo na koncu rabila kot skupni knjižni jezik vseh Rusinov. Dejansko je nedavno izdani slovar rusinskega jezikoslovnega izrazja že nasledek sodelovanja rusinskih znanstvenikov in piscev iz vseh štirih držav.

Formalni razglasitvi uzakonitve rusinskega jezika so posvetila veliko pozornost občila na Slovaškem in v sosednjih državah ne le pred razglasitvijo ampak tudi po njej. Do tega je prišlo deloma po zaslugi prizadevanja Ukrajincev (natančneje slovaških Rusinov, ki so sprejeli ukrajinsko narodno istovetnost). Ti so se postavili proti uzakonitvenemu poteku, češ da je ta »protiukrajinski«, neznanstven in je nadaljnji korak k asimilaciji s Slovaki. V okviru svoje kampanje proti kodifikaciji rusinskega jezika je ukrajinski tisk na Slovaškem in v sosednji Ukrajini dokazoval, da »rusinščina ni nikoli obstajala in ne bo obstajala«, kar je ironična parafraza besed, ki so jih uporabljali ruski publicisti in oblasti, ki so postavili zunaj zakona maloruščino (= ukrajinščino) v carističnem imperiju 19. stoletja.

Kljub tem intervencijam je bila rusinščina na Slovaškem kodificirana. To formalno dejanje ima veliko praktičnih posledic. Medtem ko je bil Rusinski prevod s svojim tednikom *Narodný novynký*, dvomesečnikom *Rusyn* in z načrtom izdajanja knjig od leta 1991 podpiran od Ministrstva kulture Slovaške republike, so nadaljnjo rabo jezika zmanjšali vladni birokrati, ki so poudarjali, da mora biti pred vsem nadaljnjim delovanjem knjižna norma. Sedaj, ko se je uresničila formalna uzakonitev, je odprta procedura za stvaritev rusinskega

radijskega programa za vzhodno Slovaško in rusinskih jezikovnih tečajev (na začetku 2 uri tedensko), začeni s septembrom 1995 v desetih osnovnih šolah, ki so že zahtevale pouk rusinskega jezika in kulture. Ministrstvo za šolstvo Slovaške republike je priskrbelo denarna sredstva za ustanovitev katedre rusinskega jezika in književnosti na Pedagoški fakulteti univerze v Prešovu, ki bo pripravljala učitelje za novi program. Nova univerzitetna katedra, ki je nadomestila Inštitut rusinskega jezika in kulture pri Rusinskem prerodu, je bila ustanovljena januarja 1995.

Slavnostna prilika, s katero se je 27. 1. 1995 razglasila kodifikacija rusinskega jezika na Slovaškem, je bila ne le višek demokratičnega poteka, začetega z revolucijo 1989, ampak tudi važen konkreten korak, ki je ustvaril sredstva za nadaljnje pospeševanje rusinske kulture. Treba je izreči priznanje slovaški vladi za to, da ne le z besedo, ampak tudi z dejanji uresničuje demokratično in humanistično politiko nasproti narodnostnim manjšinam in posebno nasproti bratskemu slovanskemu prebivalstvu – Rusinom, s katerimi so Slovaki stoletja ustvarjali skupno usodo v srcu Evrope.

Paul Robert Magocsi

Torontska univerza